

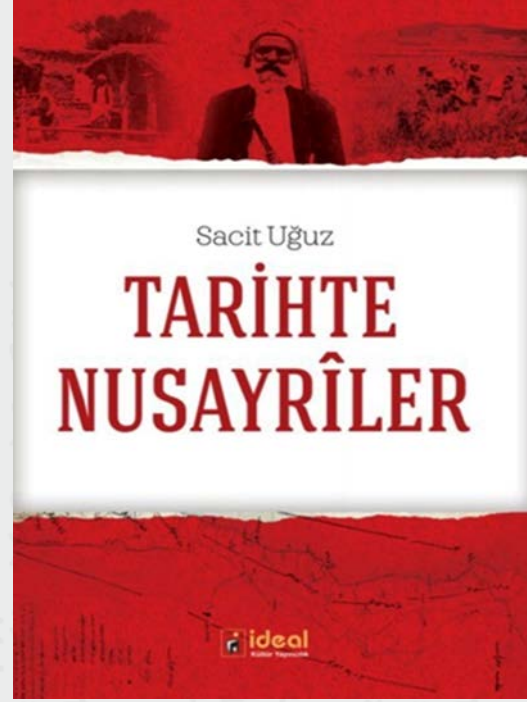
Tarihte Nusayrîler

**Uğuz, Sacit (2019). Tarihte Nusayrîler. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 1. Baskı.
ISBN: 978-605-2101-55-1, 406 s.**

Ahmet ÇAPARLAR *

IX. asırda Muhammed b. Nusayr öncülüğünde Irak merkezli ortaya çıkan ve günümüze kadar varlığını sürdüren Nusayrîlik, bünyesinde farklı fraksiyonları içeren, dinî ve kültürel ritüellere dayanan bir inanç biçimi olarak değerlendirilmektedir. Irak'ta menşeli Nusayrîlik, zaman içinde önce Halep'e ve ardından Suriye'nin özellikle de Doğu Akdeniz'e kıyısı olan dağlık yerleşim alanlarına yayılması, bu bölgenin Cebel-i Nusayriye olarak adlandırılmasında etkili olmuştur. 1516 yılında Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi sırasında cereyan eden Mercidabık Savaşı neticesinde Suriye ve havalisinin, özellikle de Nusayrîlerin yoğun yaşadığı yerleşimlerin Osmanlı hakimiyetine girmesiyle beraber Nusayrîler, Osmanlı toplum yapısının bir parçası olmaya başlamıştır. Demografik bakımdan Suriye'nin Akdeniz'e paralel dağ silsilesinden başlayarak kuzeye doğru günümüz Hatay, Adana ve Mersin illerinin idârî sınırları içinde kalacak şekilde yaşayan Nusayrîler, Osmanlı Devleti'nin fiilen ortadan kalkması ve çağdaş sınırların çizilmesiyle beraber Suriye, Lübnan ve Türkiye'yi içine alacak şekilde Doğu Akdeniz coğrafyasına yayılmışlardır (Uğuz, 2019: 15-19).

Nusayrîlerin dinî ve kültür temelli inançları, geçmişten günümüze birçok araştırmanın konusu olmakla beraber son dönemlerde tarihlerini, toplum yapısını veya sosyal hayatlarına ilişkin araştırmaların da yapılması ilgili literatür açısından sevindirici bir gelişme olmuştur. Bunlar arasında Sacit Uğuz tarafından kaleme alınan ve 2019 yılında İdeal Kültür Yayınevi bünyesinde yayımlanan *Tarihte Nusayrîler* adlı eser, gerek konuyu toplum odaklı ele alması ve gerekse de güncelliği bakımından göze

* Dr., ahmetcaparlar@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1923-1923-159X Hatay / TÜRKİYE

Başvuru/Submitted: 21/09/2022

Kabul/Accepted: 13/04/2023

çarpmaktadır. Tarih terminolojisiyle ele alınmasına rağmen müellifin eserde kullandığı dil ve üslup biçimi, farklı disiplin erbabının veya tarihe meraklı okurların da rahatlıkla anlamasını kolaylaştırmaktadır. Bu yönüyle çalışma, sadece akademik bir kesime değil aynı zamanda toplumun genel okur kitlesine de hitap etmektedir. Eser; içeriğinde yer alan tablo, harita, fotoğraf listeleri dışında giriş, üç ana bölüm ve sonuç üzerine inşa edilmiştir. Ayrıca çalışmanın sonunda yer alan geniş bir kaynakça ve ayrıntılı bir dizin bölümünü içermektedir.

Kitabın *Giriş*'inde (s. 19-31) müellifin araştırma ile ilgili belirlediği kavramsal çerçeve sunularak, araştırmanın özellikle de Osmanlı toplum yapısı içinde ele alındığı, yine konuyla ilgili daha önce yapılmış olan bazı önemli araştırmaların muhtevaları ve konuyu ele alış biçimleri üzerine kısa bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Nusayrîler ve Nusayrîliğe hakkındaki çalışmaların Batı literatürüne girmesiyle başlayan süreçte, özellikle XIX. yüzyılda başlayan şarkiyatçılık alanındaki araştırmaların önemli bir kısmının Nusayrîler üzerinde de yoğunlaştığı vurgulanmaktadır. Nusayrîler hakkında Türkçe literatürde başlayan araştırmaların ise Osmanlı Devleti'nin fiilen sona ermesinden kısa bir süre önce başladığı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonraki dönemde artarak devam ettiği görülmektedir. Fakat müellif, yapılan araştırmalara rağmen ilgili konunun özellikle de inanç bağlamında ele alındığını ve Nusayrîlerin toplum yapısını inceleyen çalışmaların eksikliğine dikkat çekmiştir. Dolayısıyla bu eksiklik *-eserde de belirtildiği üzere-* çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayan temel motivasyon kaynağı olarak değerlendirilmiştir.

Eserin birinci bölümü (s. 33-125); Nusayrîliğin neyi ifade ettiği, nasıl teşekkül ettiği ve bu oluşumun gelişim sürecindeki önemli kırılma noktalarını ele almaktadır. Nusayrîliğin ortaya çıkışında başlıca etken olarak değerlendirilen Şiiliğin tesiri, Nusayrî fikriyatının gelişmesinde ve öğretilerinin yayılmasına öncülük eden bazı önemli şahsiyetlerin katkıları ele alınmaktadır. Ayrıca bölgesel açıdan farklılık gösteren öncü şahsiyetlerden Nusayrî düşünce yapısında yol açtığı ayrılıklara dair açıklamalara da yer verilmiştir. Bölümün sonunda ise Nusayrîler açısından yeni bir dönemin başlangıcını teşkil eden Memluk hakimiyetinde, egemen otoritenin Nusayrîliğe bakışı, siyasi ortam ve dini algısının kendileri üzerindeki etkilerine açıklık getirilmiştir.

İkinci bölüm (s. 127-206); 1516 yılında Osmanlı Devleti ile Memluk Devleti arasında yaşanan Mercidabık Savaşı sonrasında Nusayrîlerin Osmanlı hakimiyetine girmesi ve bölgede yaklaşık olarak 400 yıllık sürecek Osmanlı hakimiyetindeki dönemini ele almaktadır. Bölüm ağırlıklı olarak XIX. yüzyılda Nusayrîlerin Osmanlı yönetimiyle ilişkilerine ayrılmış olsa da Nusayrîlerin Suriye'de yoğun olarak yaşadıkları bölgenin Osmanlı hakimiyetine geçmesi sürecinde yaşandığı öne sürülen ve fakat her herhangi bir kaynağa dayandırılmadan savunulan Nusayrî katliamlarının ne derece asılsız olduğuna dair açıklamalara yer verilmektedir. Müellif, Suriye'nin fethi sırasında 40 ila 80 bin Nusayrînin Yavuz Sultan Selim tarafından katledildiğini öne süren araştırmaların bu hadiseyi herhangi bir kaynağa dayandıramadığını ve ayrıca dönemin kaynaklarında da söz konusu hadiseye dair herhangi bir bilginin yer almadığını ifade etmektedir. Yine Nusayrîlerin XIX. yüzyıla kadarki döneminin ele alındığı bu

bölümde, Nusayrîlerin vergi mükellefiyetine riayet etmemelerinden kaynaklı devlet ile olan münasebetlerine, bölgedeki idârî ve mâlî düzeni sağlamaya yönelik devletin dönem dönem geliştirdiği politikalar ve uygulamalara yer verilmiştir.

Nusayrîlerin yaşadıkları coğrafya XIX. yüzyılın başlarından itibaren fazlaca hareketliliğin yaşandığı bir alan olmuştur. Bu hareketliliğin ilk halkasını Osmanlı valisi iken Mısır'da kendi idaresini tesis eden Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın, oğlu İbrahim Paşa öncülüğünde sevk ettiği ordunun Suriye ve Filistin'de hakimiyet kurma çabası oluşturmaktadır. Nusayrî coğrafyası olarak bilinen Cebel-i Nusayrîye'nin 1831 yılından itibaren İbrahim Paşa'nın kontrolüne girmesiyle bölge, Mısır idaresine karşı başlayan isyanlara sahne olmuştur. Hatta bölge ahalsinin önemli bir kısmının Mısır hakimiyetinden duyduğu rahatsızlık, Anadolu'ya göç etmeleriyle sonuçlanmıştır. 1841 yılına kadar Mehmed Ali Paşa idaresinde kalan Nusayrîler, Osmanlı ordusunun bölgedeki hakimiyetiyle tekrar beraber Osmanlı hakimiyetine geçmiştir. Bu tarihten sonra Osmanlı idârî birimlerinde başlamış olan Tanzimat reformlarının bölgede tepkilere yol açtığı söylenebilir. Kargaşa ortamı, 1876 yılında II. Abdülhamid'in tahta geçmesiyle beraber eskiye nazaran azalmışsa da zaman zaman toplanan vergiler veya asker alımları sebebiyle taşkınlıkların yaşanmıştır. Osmanlı Devleti'nin fiilen sona ermesiyle kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin idari sınırlarında kalan Nusayrîler, devlete olan bağlılıklarını bildirerek, asırlardır beraber yaşadıkları ve parçası oldukları Türk toplumu ile yaşamayı seçmişlerdir.

"Osmanlı'da Nusayrî Toplumunu" başlığıyla oluşturulan üçüncü bölüm (s. 207-358) çalışmanın hacim olarak da en geniş kısmını oluşturmaktadır. Bu bölümde, Nusayrîlerin Osmanlı hakimiyeti boyunca yoğun olarak yaşadıkları Cebel-i Nusayrîye, Antakya-Süveydiye ve İskenderun hattı ile Adana, Tarsus ve Mersin bölgelerinde Tanzimat ile başlayan değişim süreci, değişimin sosyal hayattaki örnekleri ve demografileriyle alakalı verilere yer verilmiştir. Meşrutiyet dönemiyle hız kazanan Osmanlı eğitim modernleşmesi kapsamında Nusayrîlere yönelik uygulanan eğitim politikaları hakkında da açıklamalara yer veren çalışma, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin son döneminde Anadolu'nun neredeyse her tarafında ortaya çıkan misyonerlerin *-birçok azınlığa yönelik yaptıkları gibi-* Nusayrîleri hedef alan faaliyetleri ve onları Hristiyanlaştırmak için sürdürdükleri çabalara yer vermektedir.

Eserin sonunda yer alan kaynakça bölümü (s. 373-389), geniş bir literatür taramasının yapıldığını ve konuyla doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkilendirilebilecek birçok eserin kullanıldığını göstermektedir. Konuyla alakalı temel eserler ve BOA (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi*)'ya ait birçok belge fonundan yararlanılarak kaleme alınan çalışma, döneme tanıklık eden belgeler üzerinden irdelenmiştir. Arşiv malzemesine ilaveten çağdaş literatürde yer alan ve Nusayrîleri farklı bakış açılarıyla inceleyen geniş bir tekdik eser listesi sunulmuştur. Yer yer bu çalışmaların tenkit edilmesi veya alana yaptıkları katkıların değerlendirilmiş olması, kaleme alınan eserde eleştirel bir bakış açısının hakim olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Eserin sonunda, günümüzde yayımlanan neredeyse her ciddi çalışmanın doğal bir bölümü haline gelmiş geniş bir dizin bölümü (s. 391-406) yer almaktadır. Alfabetik dizin şeklinde hazırlanan bu kısım, eserin içeriğiyle alakalı yer adları, şahıs isimleri,

olaylar veya kavramların hangi sayfada geçtiğine işaret ederek, bilgi parçacıklarına erişimi kolaylaştırmaktadır.

Netice itibariyle bu kısa yazıda değerlendirilmeye çalışılan *Tarihte Nusayrîler* adlı eserin neşredilmesi, Nusayrîliğin teşekkülü ve gelişimiyle beraber Nusayrî tarihine ışık tutması bakımında çok yönlü önem arz etmektedir. Nitekim eser; Nusayrîliğin ortaya çıkışından itibaren tarihsel sürecini ele almanın yanında asırlarca Osmanlı toplumunda yaşamış ve fakat haklarındaki bilginin sınırlı olduğu Nusayrîlerin yaşadıkları coğrafyadan demografik yapılarına, sosyal ve kültürel yaşantılarından ekonomik faaliyetlerine ilişkin doyurucu ve önemli ip uçları barındırmaktadır. Dolayısıyla geçmişten günümüze kulaktan dolma bilgilerle beslenen ve tevatüre varacak şekilde bilgi kirliliğinin hakim olduğu böylesi bir konunun kaynak eserler, arşiv belgeleri ve tedkîk eserler ışığında, akademik bir perspektifle yeniden değerlendirilmesi ilgili literatüre ve bilimsel birikime katkı sunacağı aşikardır.

Kaynakça

Uğuz, S. (2019). *Tarihte Nusayrîler*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.